

van Telemann te Hamburg, de uitverkorene leek te zijn. Werkelijk viel de keuze op Graupner; doch zijn Landsheer verhoogde onmiddellijk het salaris en wist door nog meerdere bewijzen van hoogachting te bewerken, dat ook hij bedankte. Toen pas werd Joh. Seb. Bach benoemd, en het is wel merkwaardig, dat het Leipziger bestuur als reden voor zijn handelwijze heeft opgegeven: „da wir die Besten nicht bekommen können, müssen wir uns mit einen Mittleren begnügen”. Bach heeft anders wel getoond, dat hij meer dan middelmatige bekwaamheid bezat, getuige o.a. zijn „Mattheüs-passion”, die hij te Leipzig op Goeden Vrijdag 15 April 1729 in de Thomas-kerk heeft uitgevoerd. Dit is de eerste en tevens de eenigste openbare uitvoering van Bach geweest. Aan Mendelssohn komt de lof toe, dit meesterwerk van den grooten toonkunstenaar, dat dreigde verloren te gaan, te hebben gered. Juist 100 jaar later — 12 Maart 1829 — werd het door hem te Berlijn voor een aandachtig publiek ten gehore gebracht en in 1844 voerde Mendelssohn het werk uit in Leipzig, nu weer in de Thomas-kerk. In ons land had de eerste uitvoering plaats op 27 Maart 1874 te Amsterdam, onder leiding van den heer Verhulst.

Veel onaangenaams heeft Bach in Leipzig onderzonden; men wist hem daar niet te waardeeren en door velerlei kwellingen heeft men het leven van den componist vergald. Niet onvermeld mag worden gelaten, dat bij gelegenheid van een nieuwe raadsverkiezing Bach een cantate maakte, die al de vorige in schoonheid overtrof: dat was zijn wraak. Niet ten onrechte teekent een der Bach-biographen hierbij aan: „Zoo wreken Christenen zich!”

Hoewel den grooten toonkunstenaar bij het ouder worden de lust tot reizen was vergaan, ging hij in 1747 (hij was toen dus al 62 jaar) naar Potsdam. Koning Frederik II van Pruisen had n.l. al meer dan eens den wensch te kennen gegeven, om Joh. Seb. Bach bij zich te zien. De koning zelf hield veel van muziek, blies voortreffelijk fluit en liet dikwijls in een der paleisalen avondconcert geven. Door middel van een zijner zonen, die ook als musicus aan het Pruisische hof verbonden was, had Bach mededeeling gekregen van 's konings verlangen. Toen Frederik de Groote vernam, dat de beroemde meester uit Leipzig aangekomen was, liet hij hem onmiddellijk halen, zonder hem den tijd te gunnen zich voor het bezoek aan het hof te kleeden. Bach bracht toen door zijn spel den koning en zijn gasten in de grootste verrukking. In Leipzig teruggekomen, componeerde hij op een door den koning opgegeven fuga-thema een werk: „Musikalisches Opfer” en droeg dit aan den koning op met een begeleidend schrijven. Zijn verblijf en ontvangst te Potsdam was voor Bach de laatste zonnestraal op zijn steeds don-

kerder wordend levenspad. Hij kreeg door zijn rusteloos, ingespannen arbeiden een oogziekte en de twee operaties van een Engelschen oogdokter hadden geen ander resultaat dan dat de groote toonkunstenaar volslagen blind werd. Bovendien ondermijnde deze kunstbewerking zijn lichaamsgestel. Opmerkelijk is, dat hij nog eenmaal voor zijn sterven weer heeft kunnen zien; hij kreeg plotseling op 18 Juli 1750 even het gezichtsvermogen terug, nam afscheid van zijn vrouw en kinderen en stierf een tiental dagen later, 28 Juli 1750 op den leeftijd van 66 jaren.

Men beseft in Leipzig niet, welk verlies men door den dood van Joh. S. Bach leed. Anders zou men in het raadsarchief het heengaan van den componist wel niet hebben geboekstaafd in deze sobere zinnestukjes: „Gestorben ein Mann, 67 Jahr alt: Herr Johann Sebastian Bach, Kapelmeister und Kantor der Schule. Wurde mit dem Leichenwagen begraben, den 30 Juli 1750.” En in het jaarverslag der school wordt door den rector met geen enkel woord melding gemaakt van den grooten cantor! Gelijk met zooveel anderen is het ook gegaan met Bach: eerst vele jaren na zijn dood werden zijn verdiensten naar waarde geschat. Geen enkele aanwijzing, steen noch kruis, werd op het graf gevonden van hem, die eens voor zijn Heer zulk een onvergelykelijk graflied zong! En wat heeft het een moeite gekost om te ontdekken, waar het stoffelijk overschot was geborgen van den zanger van het: „Ruhet wohl, ihr Totenbeine”.

In tegenstelling met Händel is Bach de zanger van het Nieuwe Testament. Hij componeert bij voorkeur Evangelie-verhalen; zijn lust is het om Jezus zijn Heer als Koning, als dood- en grafoverwinnaar te eeren; hij toeft gaarne onder 't Kruis en geleidt zijn Heiland, duizend tranen stortende, in de graf-gewelven, zingend op hartroerende wijze zijn: „Mein Jesu, gute Nacht.” Is Händel de profeet — Bach is de stille priester, die het donkere heiligdom binnentreedt, daarbinnen de lichten aansteekt en het reukwerk voor den Allerhoogste doet branden.

PETER WALFRIJN.

DANTE EN BEATRICE

Wanneer in de Septembermaand van dit jaar herdacht werd, hoe, zeshonderd jaar geleden, de dichter Dante Alighieri te Ravenna stierf, mogen we ons toch wel eens afvragen wat dan toch de beteekenis van dezen mensch geweest is. Over heel de wereld is

DANTE EN BEATRICE

hij herdacht. Kranten en tijdschriften namen Dante-artikelen op, Dante-verklaringen zagen het licht en op hoeveel illustraties staat hij niet afgebeeld. Toch — is hij niet een vreemde voor ons? Hij leefde in een zoo geheel anderen tijd; wij weten eigenlijk van zijn persoonlijk leven maar zeer weinig. Het toenmaals is voor ons een stuk geschiedenis zonder meer. In zijn gedachtensfeer kunnen we ons moeilijk verplaatsen. De voorvallen uit zijn stormachtigen tijd, die mee zijn werk maakten, tot wat het was, laten ons zoo koud.

Daarbij komt weinigen onzer kunnen van zijn kunst genieten in zijn taal. Wij moeten ons behelpen met vertalingen, die wel eens heel slecht zijn, zooals b.v. die van Ten Kate. Veel van wat hij schreef blijft ons onverstaanbaar, als we tenminste niet zeer, zéér goed op de hoogte zijn met Italië's historie.

Zeker, er zijn Dante-kenners, mannen en vrouwen, die gansch een leven schier wijdden aan de studie van hun uitverkoren dichter. Maar wij, wij eenvoudigen, wat hebben wij met Dante te maken?

Laat ik op deze vraag dit antwoord mogen geven: Naast Dante staat Beatrice.

Maar dit antwoord behoeft een nadere verklaring.

Dante werd geboren te Florence in 1265. Hij groeide op in een fel-bewogen tijd. Zijn familie behoorde tot de hogere burgerij en Dante heeft het voorrecht genoten, in een omgeving te leven, die hem gevoelig maakte voor schoonheid en kunst. Dichters en schilders telde hij onder zijn vrienden. Hij leefde in een *grooten* tijd, een tijd ook, vol van verandering, van vernieuwing. Elken dag bracht straks de voortzetting van oude veeten, steeds van karakter verandering; beginselen botsten tegen elkaar in.

Dante is geen werkeloos toeschouwer gebleven. Hij heeft zijn tijd begrepen. Hij heeft het leven van zijn tijd geleefd. Ja, het was een groote tijd, een tijd van krachtsinspanning, van een voortschrijden van nederlaag tot overwinning, een worstelen van overwinning tot nederlaag. Zoo'n strijd houdt het kleine en nietige er wel onder. We mogen dit niet vergeten, wanneer we Dante willen zien als dichter.

Maar er is meer.

In Florence bloeide de kunst en de Florentijnsche kunstenaars vonden waardeering tot ver buiten hun stad. Zij zijn geweest de bouwers aan een nationale kunst, waarin zich hun grootheid weerspiegelde. Dante heeft het voorrecht gehad, in dezen tijd te mogen leven en het kon niet anders, hij heeft voor eigen kunst, kracht en bezieling geput uit het werk van hen, die hem waren voorgegaan.

Ik noem hier geen namen. Ge kunt ze vinden in

elk boek, dat over Dante handelt. Het is hier mijn taak slechts u iets te doen gevoelen van de betekenis van Dante voor onzen tijd.

Dante is niet gelukkig geweest. Zij, die hij liefhad, zijn Beatrice, is jong gestorven en hij heeft haar nooit de zijne mogen noemen. Trouwens, ze was met een ander gehuwd.

Ook in zijn liefde is Dante het kind van zijn tijd geweest. Vóór zijn kunst uit gaat een oudere poëzie, die der „Troubadours”, dichters, die bij voorkeur gehuwde vrouwen bezongen en den naam van hun uitverkorene streng geheim hielden. In hun liederen maakten zij gebruik van verdichte namen. Alleen zeer vage toespelingen op bepaalde gebeurtenissen waren geoorloofd. Dat was de tijd der vrouwenvereering. De dichter worstelt met de taal, om zijn uitverkoren vrouwe te kunnen verheerlijken. Zij ziet uit de hoogte op hem neer, is koel en onge-naakbaar, maar hij blijft hopen, klaagt zijn liefdesmart uit, om dan weer in verrukking haar schoonheid te bezingen.

Daar is veel gekunstelds in deze poëzie en veel onnatuurlijks en de uitdrukkingwijze van toen was, in overeenstemming daarmee, eveneens gekunsteld, terwijl er, zooals vanzelf spreekt, aan de oprechtheid nog al iets haperde. Want de vrouwenvereering was niet altijd even goed gemeend.

Dante is een kind van zijn tijd geweest. Ook bij hem gekunstelde vormen, gezochte zinswendingen, overdreven minneklachten. Ook bij hem het verbergen van den naam der geliefde vrouwe; zijn Beatrice heet in werkelijkheid Bice. Ook bij hem zelfs het oude beeld van den geliefde, aan wie het hart van den minnaar te eten wordt gegeven. Ja, zelfs heeft men reeds gemeend, dat Dante in *De Goddelijke Kommedie Arabische* werken had gevolgd.

Trouwens Virgilius reeds deed Eneas in de onderwereld afdalen. Een andere dichter had de hemelreis van Paulus bezongen.¹⁾

Is het dan nog de moeite, ons zoo lang met het werk van een Dante bezig te houden?

Dante is een kind van zijn tijd geweest.

Zijn tijd was die der Maria-vereering, en die Maria-vereering deed ook de vrouwen-vereering in 't algemeen van karakter veranderen.

Straks werd de vrouwe verheven tot een ideaal van goedheid en deugd. Sedert vooral de H. Bernardus zooveel voor de Maria-vereering gedaan had, werd niet alleen zij bezongen, maar in haar werd bezongen de liefde, de deugd, en, door de poëzie, haar toegewijd, trachtte men zich op te heffen tot de deugd, tot den hemel, tot God.

„De Vrouwen-vereering wordt een stimulant tot

¹⁾ Hier werd gebruik gemaakt van 't uitnemend boek over Dante van Prof. Dr. J. J. Salverda de Grave.

deugd, tot kuische levensveredeling; de ideale schoonheid van Maria spiegelt in de schoone Vrouwe, veredelend den minnenden man; in de vrome vrouw spiegelt Maria, de mensch vereenend met God." ¹⁾)

En zoo nu wordt de vrouw voor Dante tot gereaaliseerde liefde en zelfs voor zijn wijsgeerige en staatkundige denkbeelden gebruikt hij woorden en uitdrukkingen en beelden, die op de liefde tot zijn vrouwe betrekking hebben.

Het is dan soms ook al heel moeilijk, uit te maken, of we een vers in overdrachtelijken of letterlijken zin moeten nemen. Trouwens, dat is niet alleen bij Dante zoo. Wij weten immers, dat wel vaak voor een minnedicht is aangezien, wat toch als een lofzang voor Maria bedoeld was en dichters voor en na hem hebben getracht hun verheven gedachten te kleeden in beelden, aan de minne-poëzie ontleend.

Maar dit is wel zeer opmerkelijk bij Dante, dat hij zoo reëel blijft, zelfs als hij wijsgeerige onderwerpen behandelt. Niet alleen wordt Beatrice hem tot een beeld van het schoone en goede en goddelijke, maar ook dat schoone, goede en goddelijke wordt straks Beatrice, neemt, als het ware, voor den dichter de vormen van Beatrice aan en nu is het hem mogelijk, Beatrice te doen spreken, te doen zuchten, te doen blozen. Beatrice doet hem ten hemel opklimmen en dan daalt de hemel tot hem neer en neemt de gestalte aan van Beatrice.

Dante is dichter geboren. Zijn aard, zijn karakter, zijn aanleg hebben hem gemaakt tot wat hij was: de levens- en tijdsomstandigheden hebben mee het dichterlijke tot hem in ontwikkeling gebracht. En het is hem gelukt, de dichtkunst nevens de wijsbegeerte te dienen.

Hij is de dichter van de *Goddelijke Komedie*, maar hij is *eerst* de dichter van de *Canzoniere* en van *Het nieuwe Leven*.

Beatrice moge, straks, verklaard, hem tot geleidster strekken op zijn tocht door het Paradijs, dat is het begin niet geweest. Eerst was zij alleen de vrouw, die hij liefhad en voor deze vrouw heeft hij zijn heerlijke liederen gezongen, voor haar alleen, zonder bijbedoeling.

En daarom is de kunst van een Dante zonder een Beatrice ondenkbaar. Naast hem moet zij haar eereplaats behouden. Zijn kunst had haar noodig en kon zonder haar niet bestaan.

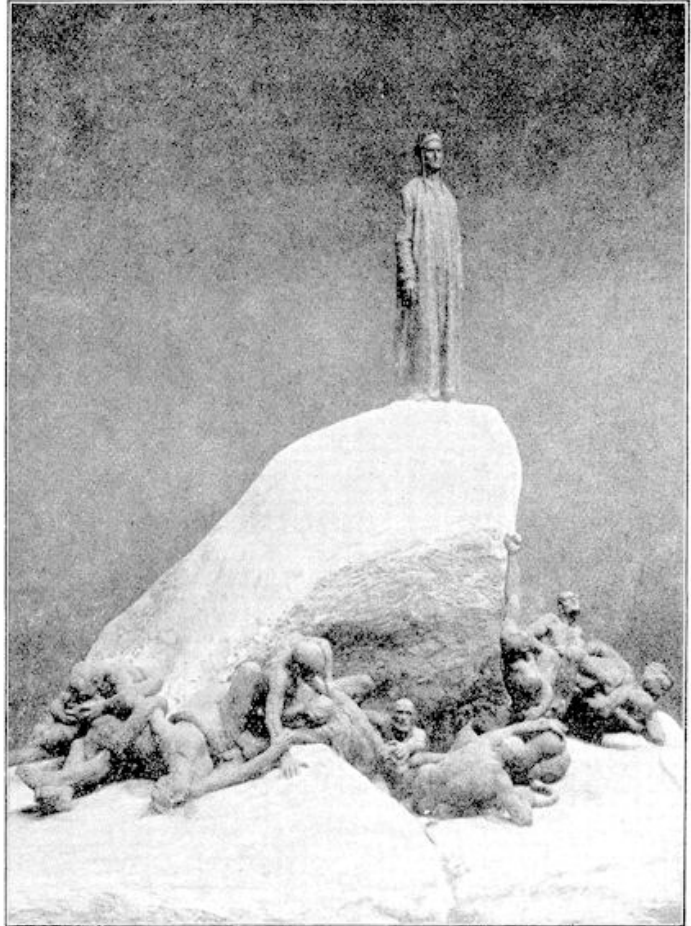
Al het gekunstelde, als het gewrongene valt van dezen dichter weg, als zijn liefde tot Beatrice, het echte in hem, met zijn kunst, het echte in hem, samen werkt. Dan treffen nu nog, in onzen tijd, de verzen ons door hun zuiverheid van gevoel en hun eenvoudige, edele vormen.

¹⁾ Danteverklaring door A. H. J. van Delft.

Naast Dante dus Beatrice.

Zij was zijn buurmeisje. Hij zag haar het eerst, toen ze negen jaar was. Hoe goed herinnert hij het zich.

„Negen malen reeds was sedert mijne geboorte de hemel des lichts tot bijna hetzelfde punt weerge-

DANTE-STANDBEELD

keerd, wat zijn eigene wenteling betreft, toen aan mijne oogen voor de eerste maal verscheen de glorieijke Heerinne mijns geestes, die Beatrice geheeten werd door velen, die niet wisten, wát haar te heeten.

Zij had in dit leven zoo lang reeds vertoefd, dat binnen haar tijd de bestarnde hemel van de twaalf deelen van éénen graad er één zich naar het Oosten had bewogen, zoodat ongeveer aan het begin van haar negende jaar zij mij verscheen en ik haar zag ongeveer aan het einde van mijn negende. Zij verscheen gekleed in een zeer edele kleur, in stemmig

en eerzaam rood, gegord en getooid naar de wijze, als aan haar jeugdigen leeftijd voegzaam was." ¹⁾)

Negen jaren later ziet hij haar weer en dan ontvangt hij een groet van haar.

„Het uur, waarop haar allerzoetste groet mij ontmoette, was juist het negende van dien dag en omdat dat de eerste maal was, dat hare woorden uitgingen om tot mijne ooren te komen, ervoer ik zoo groote zoetheid, dat ik, als bedronken aan de menigte onttoog en mij terugtrok in de eenzaamheid van mijn kamer en ging zitten peinzen over deze zeer hoffelijke." ¹⁾)

Nu volgt er een tijd van zielsverrukking en smartelijk lijden, van een zich-willen-openbaren en een zich-verbergen. Nu veinst de dichter zelfs, een andere dame lief te hebben.

Men heeft, zoo goed men dat kon, het leven van dezen dichter nagespoord. Men kent of meent te kennen de namen der vrouwen, onder wier bekoring Dante zich heeft laten brengen. Dante's liefde is niet altijd onschuldig geweest. Beatrice heeft hem zijn ontrouw moeten verwijten, zij het dan ook, door hem een groet te weigeren. Dante is later met een andere vrouw in het huwelijk getreden.

Maar waarom zouden we zoo belangstellend zijn naar intieme bijzonderheden van zijn liefdeleven? Ons is genoeg, dat hij Beatrice innig heeft liefgehad. Dat *weten* wij. Dat weten wij met zekerheid. Want alleen omdat hij haar liefhad in waarheid, heeft hij ons zijn heerlijke verzen kunnen geven.

Ik denk nu inzonderheid aan dat eene:

O Donna's, die begrip van liefde hebt,
Ik wil met u van mijne Donna spreken,
Niet wijl ik te voleinden meen haar lof,
Maar om te spreken tot mijn zielsvertroosting. ¹⁾)

Dante's liefde tot Beatrice heeft veredelend op zijn kunst ingewerkt.

En zelfs, veel, veel later, als Beatrice gestorven is, Dante zich bezig gehouden heeft met wijsgeerige studiën, om dan eindelijk zijn groot levenswerk te beginnen, later, als hij zijn hellevaart houdt, om straks, door de loutering heen, het Paradijs binnen te treden, is hij zijn eerste liefde niet vergeten. Straks geleidt Beatrice hem. En zelfs dan, als hij zingt van anderer liefde, ja, zelfs als hij verhaalt van *schuldige* liefde, geeft hij in zijn kunst het hoogste van wat hij geven kan. Zoo is Dante's liefde met zijn kunst één geworden. En zonder zijn liefde had hij niet zóó kunnen verhalen van Francesca en Paolo.

¹⁾ Danteverklaring door A. H. v. Delft.

En zie hier nu naar ik meen, de beteekenis van Dante voor onzen tijd.

Dante is dichter en zijn kunst blijft de eeuwen door dezelfde. O, veel verstaan wij niet meer; veel van wat hij als schoon zag, zien wij niet meer schoon, maar toch, van zijn kunst kunnen we nog genieten.

't Gouden kleinood, dat jaren lang onopgemerkt lag weggeborgen, moge straks, te voorschijn gebracht, dof geworden zijn, na een weinig moeite en inspanning begint het wel weer te schitteren en glanst het opnieuw, omdat het *goud* is.

Zoo is het met de kunst van Dante. Zeker kost het wel eens moeite, om de schatten, die hij gaf, als schatten te zien; zijn dichterschap verduurt toch de eeuwen. Hoeveel dichters ook heeft hij niet geïnspireerd. Kort geleden nog schreef de „Hambr. Nachr.“: „Geen volk heeft zich zóó in Dante verdiept als het Duitsche“. En om maar één voorbeeld uit eigen land te noemen, Jac. Perk zou Jac. Perk niet zijn, als Dante er niet geweest was.

Maar naast Dante staat Beatrice. 't Is de liefde van den dichter voor deze vrouw, die de dichters hem op zijn voetspoor doet volgen. Niet zijn kennis, zijn weten, doet Dante nog voortleven in onze herinnering en ten slotte ook niet zijn tocht door de donkere diepte naar de lichte hoogte. Er zijn andere dichters, die dien tocht ook volbracht hebben. Maar zijn kunst is het, zijn kunst, die niet zou zijn zonder zijn liefde tot Beatrice.

Wie daarom Dante wil eeren, eere zijn kunst, maar wie zijn kunst wil eeren, eere ook Beatrice, die den dichter *zulk* een liefde wist te schenken, al moest ze hem het geschenk van haar liefde onthouden.

Jac. Perk zong eenmaal:

Gij zijt de moeder van deez' liederkrans:
Gij hebt dien met uw zonneblik geschapen
In 't zwarte hart; zoo 't glanst, 't is door uw
glans.

Met uwe bloemen krans ik u de slapen,
Uw eigen schepping leg ik om uw hoofd.

Zoo voelen de dichters aller eeuwen zich aan elkaar verwant en zoo blijft de kunst aller eeuwen onze kunst, ons onvervreemdbaar eigendom. En dáárom herdenken we Dante en... Beatrice.

K.

